

УДК 657.6

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

АНАР БАЙРАМОВ,
дисертант
Азербайджанського
державного
економічного
університету

ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В АЗЕРБАЙДЖАНІ

In Azerbaijan, the internal audit subject to a number of regulations.

The internal auditor performs internal audits in accordance with the work plan approved by the relevant governing body of the economic entity, or the Audit Committee. The internal auditor should not interfere with the normal operation of the economic entity, abuse mined by the internal audit activity information constituting a commercial secret. He is obliged to observe confidentiality and professional standards and principles, as well as rules and regulations stipulated by the legislation of Azerbaijan.

The Internal Audit Service will:

- Determine the effectiveness and adequacy of internal controls established to ensure smooth and efficient operation of business entities, risk management to achieve a rapid expression of the relationship to any changes;
- Check correctness and reliability of accounting and financial reporting;
- Assess the rationality of the economic costs of the subject;
- Verify that the activities of the economic entity, subordinate enterprises and organizations, departments existing normative-legal acts and approved work plan;
- Evaluate the effectiveness and proper use of resources, control over their use and the adequacy of protection against damage.

Head of Internal Audit should have a degree in economics or law degree and at least 5 years experience in the specialty, high professional skills and moral qualities.

In his professional work, internal auditors should be guided by standards of internal auditing.

The objectives of internal audit standards:

- Identify the basic principles of internal audit;
- To prepare a structural foundation for the expansion and improvement of internal audit, giving it greater importance;
- To determine the basis of analysis of internal audit;
- Promote the development of organizational measures.

In developing the internal audit standards need to adhere to the following general principles:

- Internal Audit standards should not conflict with national audit standards;
- Procedural rules internal audit standards should not be at odds with the methodological principles of audit standards;
- Internal Audit standards should serve to improve the quality of audit services;
- Internal audit standards need to be simplified work on the audit - the examination;
- Internal Audit standards should serve to expand professional knowledge of the auditor;
- Standards for internal audit should be specific to individual areas and specify mechanisms for the enforcement of existing auditing standards in these areas.

Thus the current legal framework of internal audit in Azerbaijan creates objective conditions for the formation and development of the modern system of internal control in enterprises.

Здійснюючи успішну інтеграцію у світову економіку в Азербайджанській Республіці, внутрішній аудит регулюється низкою нормативних актів, найважливішим з яких є **Закон Азербайджанської Республіки «Про внутрішній аудит»** від 22.05.2007 р. Документ складається із 5 глав та 15 статей, установлюючи правові основи організації й здійснення служби внутрішнього аудиту, права й обов'язки внутрішніх аудиторів з метою підвищення ефективності управління господарськими суб'єктами.

Закон «Про внутрішній аудит» поширюється на господарські суб'єкти, що діють на території Азербайджану і являють собою об'єкт обов'язкового аудиту незалежно від організаційно-правової форми та форми власності. До інших господарських суб'єктів цей Закон може застосовуватися на добровільній основі.

Відповідно до Закону внутрішній аудитор здійснює внутрішній аудит за робочим планом, затвердженим відповідним органом управління господарського суб'єкта, або Аудиторським комітетом. При цьому внутрішній аудитор не повинен заважати нормальній роботі господарського суб'єкта, зловживати отриманими в результаті внутрішньої аудиторської діяльності відомостями, що становлять комерційну таємницю. Він зобов'язаний дотримуватися принципу конфіденційності, професійних стандартів і принципів, а також правил та інструкцій, установлених законодавством Азербайджану, Положенням про службу внутрішнього аудиту, Міжнародним інститутом внутрішніх аудиторів (ІІА).

Взаємовідносини господарського суб'єкта і роботодавця з керівником і співробітниками служби внутрішнього аудиту регулюються Законом «Про внутрішній аудит», Трудовим кодексом Азербайджанської Республіки й іншими нормативно-правовими актами.

Для забезпечення виконання п. 1.3 указу № 603 президента Азербайджанської Республіки про застосування Закону «Про внутрішній аудит» від 29.06.2007 р. Кабінет Міністрів Азербайджану прийняв постанову № 155 «Про затвердження строків поетапного застосування Закону Азербайджанської Республіки «Про внутрішній аудит» по господарських суб'єктах – об'єктах обов'язкового аудиту». Відповідно до постанови застосування Закону Азербайджанської Республіки «Про внутрішній аудит»

по господарських суб'єктах – об'єктах обов'язкового аудиту здійснюється поетапно у визначені строки.

Згідно із **статтею 3** Закону Азербайджанської Республіки «Про внутрішній аудит» відповідний орган управління господарського суб'єкта призначає на посаду й знімає керівника служби внутрішнього аудиту і внутрішніх аудиторів (членів Аудиторського комітету), затверджує Положення про службу внутрішнього аудиту, плани внутрішнього аудиту, розподіляє обов'язки внутрішніх аудиторів, визначає політику та стратегію внутрішнього аудиту й забезпечує їх виконання, створює необхідні умови для аудиторської діяльності, вживає заходів для усунення недоліків, виявлених службою внутрішнього аудиту, ухвалює рішення про втілення в життя обґрунтованих пропозицій, що містяться у звіті служби внутрішнього аудиту.

Відповідно до **статті 4** Закону служба внутрішнього аудиту зобов'язана:

- визначати ефективність і адекватність системи внутрішнього контролю, створеної для забезпечення безперебійної та ефективної роботи господарського суб'єкта, управління ризиками для досягнення цілей, швидкого вираження відношення до будь-яких змін;
- перевіряти правильність ведення і надійність бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- оцінювати раціональність витрат господарського суб'єкта;
- перевіряти відповідність діяльності господарського суб'єкта, підпорядкованих йому підприємств і організацій, структурних підрозділів чинним нормативно-правовим актам і затвердженому робочому плану;
- оцінювати ефективність і правильність використання ресурсів, контроль за їх використанням і достатність захисту від збитку.

Служба внутрішнього аудиту має право самостійно планувати свою роботу, проводити внутрішній аудит і готувати звіти з аудиту (**стаття 5** Закону).

Внутрішній аудитор має право:

- вимагати документи, включаючи електронні дані, про грошові кошти, нерухомість, матеріальні активи тощо для аналізу діяльності господарського суб'єкта;
- з'ясувати, наскільки раціонально та за призначенням використовуються фінансові кошти;

- висловлювати точку зору на результати аудиту;
- за потреби отримувати від посадових осіб господарського суб'єкта додаткові відомості та пояснення;
- запроваджувати в життя інші передбачені законом права (*стаття 6* Закону).

Відповідно до *статті 8* цього Закону внутрішній аудитор повинен мати вищу економічну або юридичну освіту і не менш як 4 роки стажу роботи в галузі аудиту або за суміжними спеціальностями. Не можуть обіймати посаду внутрішнього аудитора особи, рішенням суду позбавлені права займати певні посади у фінансово-господарській сфері або займатися певною діяльністю, або такі, що не відбули покарання чи не звільнені від покарання за такого роду злочини. Забороняється проведення аудиту внутрішнім аудитором у господарському суб'єкті, якщо він має в цьому суб'єкті особисту заінтересованість, або близькі родинні зв'язки із засновником, акціонером, членом органа управління чи особою, яка несе відповідальність за складання бухгалтерських (фінансових) документів.

У *статті 10* Закону зазначено, що керівник служби внутрішнього аудиту повинен мати вищу економічну або юридичну освіту і не менш як 5 років стажу роботи за спеціальністю, високу професійну кваліфікацію та моральні якості.

Крім Закону «Про внутрішній аудит», у низці інших законодавчих актів також містяться окремі положення про внутрішній аудит. У цьому плані треба зазначити **Закон Азербайджанської Республіки «Про банки»** від 16.01.2004 р. Згідно із *статтею 27* Закону в кожному банку мають діяти незалежний аудиторський комітет і відділ (департамент) внутрішнього аудиту. Відповідно до *статті 23* аудиторський комітет розглядається як частина управлінської структури банків. Керівники і співробітники відділу внутрішнього аудиту призначаються й звільняються рішенням Наглядової ради банку на основі подання аудиторського комітету.

Відповідно до **Закону Азербайджанської Республіки «Про страхову діяльність»** від 25.12.2007 р. служба внутрішнього аудиту юридичної особи, яка має ліцензію на здійснення страхової діяльності, разом із правлінням контролює діяльність систем внутрішнього контролю і управління ризиками. Служба внутрішнього аудиту діє під наглядом ревізійної ко-

місії (*стаття 35*), яка поряд з іншими питаннями уповноважена визначати аудиторську політику й стратегію страхувальника, затверджувати плани з внутрішнього аудиту, подавати пропозиції у відповідний орган управління про призначення незалежного (зовнішнього) аудитора, скликати збори служби внутрішнього аудиту (*стаття 33*). Керівник служби внутрішнього аудиту страхувальника призначається й звільняється Радою директорів на основі подання ревізійної комісії (*стаття 35*).

Порядок ведення внутрішнього аудиту в страхувальників установлює орган страхового нагляду (*стаття 35*), проте розгляд результатів проведених незалежними і внутрішніми аудиторами, а також органом страхового нагляду перевірок, вживання заходів належать до повноважень Ради директорів страхувальника (*стаття 29*).

Правила організації внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в банках, затверджені постановою № 12 Правління Національного банку Азербайджанської Республіки від 29.12.99 р., також вимагають наявності в банках служби внутрішнього аудиту і зазначають, що внутрішній аудит має на меті «підтвердити наявність і адекватність контрольних механізмів, що забезпечують безпеку банківських активів, точність, повноту та достовірність періодичних звітів, які надає банк акціонерам, наглядовому органу і громадськості».

Інший нормативний документ, у якому йдеться про проведення внутрішнього аудиту в банках, – **Правила надання кредитній спілці особливого дозволу (ліцензії) на проведення банківських операцій**, затверджені правлінням Національного банку Азербайджану 27.01.2001 р. Відповідно до *пункту 6* Правил у разі неподання кредитною спілкою звітів або непроведення аудиту через неповажні причини два строки поспіль (вони повинні повідомляти про це в Національний банк один раз на квартал) кредитна спілка буде визнана бездіяльною та факт буде достатнім для анулювання ліцензії.

Деякі підприємства регулюють механізми внутрішнього аудиту і фінансового контролю на основі свого **статуту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів Азербайджану** (такі ВАТ «Азерсу», ВАТ «Азербайджан меліорасія ве су тесерруфати» та ін.). У таких статутах указані повноваження внутрішнього аудиту, вимоги, поставлені перед співробіт-

никами служби внутрішнього аудиту, їхні права та обов'язки тощо.

У **пункті 7 Державної програми боротьби проти корупції на 2004–2006 р.**, затвердженої розпорядженням № 377 президента Азербайджану від 03.09.2004 р., передбачено вдосконалення процедури прийняття на посаду й звільнення з посади керівників служби внутрішнього аудиту. В зв'язку із цим Палатою аудиторів Азербайджанської Республіки розроблено й затверджено рішенням Ради палати **Положення про прийняття на службу і припинення служби керівників служб внутрішнього аудиту**. Це положення підготоване на основі Етичного кодексу Інституту внутрішніх аудиторів і Міжнародних стандартів професійного досвіду з внутрішнього аудиту. Мета документа – установити правила прийому на службу та її припинення і відрегулювати взаємовідносини голів служб внутрішнього аудиту з керівниками господарських суб'єктів, встановити права й обов'язки голів служб.

Важливою складовою нормативно-правової бази внутрішнього аудиту в Азербайджані є **Етичний кодекс** Інституту внутрішніх аудиторів і **Міжнародні стандарти професійного досвіду з внутрішнього аудиту**.

У проведенні на підприємствах внутрішнього аудиту важливе місце займає **примірна програма**, що була затверджена рішенням засідання правління Азербайджанського інституту внутрішніх аудиторів (колишнє громадське об'єднання «Аудит-Азербайджан») 05.02.2008 р. Ця програма складена на основі положень низки законодавчих актів про аудиторську службу, Етичного кодексу Інституту внутрішніх аудиторів і Міжнародних стандартів професійного досвіду з внутрішнього аудиту.

Відповідно до програми діяльність із внутрішнього аудиту ґрунтується на таких основних принципах:

- внутрішній аудит охоплює всю діяльність підприємства;
- внутрішній аудит не впливає на реалізацію товарів і послуг, швидкість операцій та звичайну роботу співробітників;
- внутрішній аудит не допускає повторень і зловживань службовим становищем;
- здійснюються оцінка й аналіз ризиків у всіх сферах діяльності підприємства, виявляються чинники, які негативно впливають або здатні вплинути на імідж, прибутковість і ліквідність підприємства,

керівництву регулярно надаються пропозиції щодо нейтралізації цих чинників і поліпшення роботи.

У примірній програмі зазначені такі основні документи в галузі організації служби внутрішнього аудиту:

1. Положення про службу внутрішнього аудиту.
2. Службова інструкція керівника служби внутрішнього аудиту.
3. Службова інструкція аудитора служби внутрішнього аудиту.
4. Трудова угода внутрішнього аудитора.
5. Річний робочий план ведення внутрішнього аудиту.

Сектор внутрішнього аудиту або внутрішній аудитор є невід'ємною складовою частиною підприємства і діє відповідно до Положення, затвердженого Радою директорів, або іншим керівним органом. У Положенні має бути зазначено відсутність у внутрішнього аудитора яких би то не було повноважень і відповідальності за виконання видів діяльності, які він перевіряє. Внутрішні аудитори не повинні залежати від тих видів діяльності, які перевіряють, їхня незалежність обумовлена можливістю вільно й об'єктивно здійснювати свої функції. Внутрішні аудитори в жодному разі не можуть підпорядкувати свої висновки чужим пропозиціям, думкам і судженням. Вони не можуть безпосередньо брати участь в управлінні, перебирати на себе всередині організації невласиві їм функції. У протилежному разі об'єктивність внутрішнього аудиту виявиться під сумнівом.

Оскільки внутрішній аудит являє собою послугу керівництву підприємства, то відповідно до Положення про сектор внутрішнього аудиту його обов'язки і повноваження визначаються саме керівництвом (Радою директорів). Найважливіший момент у складанні Положення – констатація необхідності сектору внутрішнього аудиту. Поряд із цим підприємство має приділити особливу увагу забезпеченню його незалежності.

Примірне положення про сектор внутрішнього аудиту складається з таких розділів: загальні положення; обов'язки; структура; функції; заробітна плата; взаємовідношення з іншими структурними підрозділами; права; відповідальність.

Інститут внутрішніх аудиторів надає особливого значення тому, щоб у своїй професійній діяльності внутрішні аудитори керувалися **Стандартами ведення внутрішнього аудиту**, які, в свою чергу,

складаються з *Атрибутивних стандартів*, *Стандартів управління* і *Стандартів виконання*. Атрибутивні стандарти належать до опису організацій і окремих осіб, що здійснюють внутрішній аудит. Стандарти управління розкривають специфіку внутрішнього аудиту й указують на їхні якісні критерії. Стандарти виконання належать до особливих зобов'язань.

Завдання стандартів внутрішнього аудиту такі:

- визначення основних принципів внутрішнього аудиту;

- підготовка структурного фундаменту для розширення й удосконалення діяльності внутрішнього аудиту, надання йому більшої значущості;

- визначення основ аналізу внутрішнього аудиту;

- сприяння розвитку організаційних заходів.

Як уже зазначалося, стандарти внутрішнього аудиту охоплюють правила, що регулюють діяльність незалежних аудиторів, які мають право надавати аудиторські послуги, і відділів внутрішнього аудиту. Незалежні аудитори і відділи внутрішнього аудиту, здійснюючи перевірку, повинні відповідно до правил спланувати роботу, намітити стратегію й оцінити ефективність внутрішньої системи підпри-

ємства, де відбудеться перевірка. Вони мають вивчити оглядові документи, пов'язані з бізнесом, і на цій основі, з урахуванням основних принципів національних стандартів аудиту, подати особливий висновок. Поряд із цим у будь-якому разі при розробці стандартів внутрішнього аудиту треба дотримуватися таких *загальних принципів*:

- стандарти внутрішнього аудиту не повинні суперечити національним стандартам аудиту;

- процедурні правила стандартів внутрішнього аудиту не повинні йти врозріз із методологічними принципами аудиторської служби;

- стандарти внутрішнього аудиту мають слугувати підвищенню якості аудиторської служби;

- стандарти внутрішнього аудиту повинні сприяти спрощенню роботи з аудиторської перевірки – експертизі;

- стандарти внутрішнього аудиту мають забезпечувати розширення професійних знань аудитора;

- стандарти внутрішнього аудиту повинні враховувати специфіку окремих сфер і оговорювати механізми виконання існуючих аудиторських стандартів у цих сферах.

Отже, чинна нормативно-правова база внутрішнього аудиту в Азербайджані створює об'єктивні передумови для формування й розвитку сучасної системи внутрішнього контролю на підприємствах.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

**Бухгалтерський
облік і аудит**

Шановні читачі журналу!

Передплатні індекси у каталозі

українською
мовою

74053

періодичних

74054

російською
мовою

видань ДП «Преса»

Оформити передплату Ви можете:

1. У поштових відділах УДППЗ «Укрпошта» і в районних пунктах передплати.
2. На сайті ДП «Преса» www.presa.ua в розділі «Передплата ON-Line». Оплату за передплату можна здійснити за допомогою системи Webmoney.
3. Через фірми, які здійснюють передплату на періодичні видання (кур'єрські служби, передплатні агентства тощо).
Список таких фірм друкується на 3-й або 4-й сторінці обкладинки журналу.
4. Через редакцію. *Телефони редакції: (044) 492-25-19, 451-73-79. e-mail: wirt.ukr@gmail.com*